

Asia: VN/19124/2025

Edunvalvontalainsäädännön ajantasaistamisen jatkohanke; työryhmän mietintö

Sosiaali- ja terveydenhuollon asioiden hoitamiseen liittyvän edunvalvojan ja edunvalvontavaltuutetun tehtävän tallentaminen holhousasioiden rekisteriin

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Suomen muistiasiantuntijat ry kannattaa ehdotusta.

Muistisairauksia sairastavien henkilöiden toimintakyky heikkenee yleensä vähitellen. Toimintakyky voi myös vaihdella huomattavastikin. On selvää, että muistisairautta sairastava henkilö pystyy edelleen osallistumaan omaa hoitoaan koskevaan päätöksentekoon, vaikka hän ei enää pystyisi asioimaan digitaalisesti tai puhelimitse. Ja onko hän pystynyt asioimaan digitaalisesti edes terveenä ollessaan? Merkittävä osa väestöstä ei ole koskaan käyttänyt tietokonetta.

Yhdymme Anna Mäki-Petäjä-Leinosen näkemykseen, että oikeusturvan näkökulmasta on keskeistä varmistaa, että edunvalvojilla ja edunvalvontavaltuutetuilla on tosiasialliset ja selkeät mahdollisuudet hoitaa päämiestensä henkilöä koskevia asioita myös sähköisissä palveluissa samalla, kun päämiehen ja valtuuttajan itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja toteutetaan johdonmukaisesti kaikissa tilanteissa.

Edunvalvontavaltuutetun esteellisyysperusteiden väljentäminen

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Suomen muistiasiantuntijat ry pitää esteellisyysperusteiden väljentämistä myönteisenä asiana. Suomen muistiasiantuntijat ry on samaa mieltä Muistiliitto ry:n lausunnossaan esittämistä seikoista:

Ehdotus siitä, että valtuuttaja voisi etukäteen edunvalvontavaltakirjassa laajentaa valtuutetun oikeutta edustaa valtuuttajaa sekä halutessaan rajata määräyksen koskemaan yhtä tai useampaa oikeustointa tai yleisesti kaikkia, on kannatettava. Ehdotus toteuttaa myös yhtä edunvalvontavaltuutuksen keskeisistä lähtökohdista eli valtuuttajan itsemääräämisoikeuden vahvistamista.

Muistisairautta sairastava henkilö voi olla erityisen altis painostukselle, läheisten välisille ristiriidoille, taloudelliselle hyväksikäytölle sekä tilanteille, joissa hänen oma etunsa jää taka-alalle. Tämän vuoksi esteellisyyssääntösten liian laajaa keventämistä ei voida pitää perusteltuna.

Toteamme Muistiliiton tavoin, että edunvalvontaa koskevan sääntelyn tulee säilyä kansalaisille ymmärrettävänä. Jo nykyinen esteellisyyssääntely on monille vaikeasti hahmotettavaa. Myös edunvalvontaa ja edunvalvontavaltuutusta koskevat säännökset sekoitetaan helposti keskenään. Tämän vuoksi kansalaisille tarvitaan saavutettavaa, selkeää ja eri muodoissa tarjottavaa ohjeistusta. Samalla myös oikeudellisen neuvonnan saatavuutta tulisi vahvistaa.

Yhdymme Anna Mäki-Petäjä-Leinosen näkemykseen, että valtuuttajan mahdollisuus rajata esteellisten piiriä valtuutuksessa korostaa asianmukaisella tavalla itsemääräämisoikeutta ja vahvistaa valtuutukseen perustuvan järjestelyn luonnetta yksilön omiin ratkaisuihin perustuvana järjestelyinä.

Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Onko teillä täydennettävää ehdotuksen vaikutusarviointeihin, esim. oman organisaationne kannalta?

Suomen muistiasiantuntijat ry:n mielestä on tärkeää, että edunvalvonta-asioiden käsittelyaikoja lyhennetään ja että kansalaisille tarjotaan riittävästi neuvontaa ja ohjausta. Lisäksi sähköisten palveluiden tulee olla saavutettavia myös ikääntyneille henkilöille. Palveluiden käytettävyyteen, selkeyteen ja ymmärrettävään ulkoasuun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Samalla on varmistettava, että tieto ja neuvonta ovat myös niiden saatavilla, jotka eivät käytä digitaalisia palveluita tai joiden mahdollisuudet niiden käyttöön ovat rajalliset.

Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset (mietinnön luku 5.1)

Näkemyksenne luvussa 5.1 esitetystä, erityisesti työryhmän pohtimista malleista siihen, miten laillisen edustajan tiedonsaantioikeutta voitaisiin harkita laajennettavaksi sosiaali- ja terveysministeriön alaan kuuluvassa lainsäädännössä (luku 5.1.3)?

Suomen muistiasiantuntijat ry tunnistaa näkemyksen, että digitaalisten palveluiden yleistymisen on vaikeuttanut epävirallista auttamista. Kehitys saattaa osaltaan lisätä edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutusten tarvetta.

Suomen muistiasiantuntijat ry on samaa mieltä Anna Mäki-Petäjä-Leinosen kanssa, että edunvalvontavaltuutusta tulisi tarkastella ensisijaisesti valtuutukseen perustuvana oikeudellisena instituutiona, ei edunvalvonnan rinnakkaisena muotona. Sääntelyn lähtökohtana on ollut valtuuttajan itsemääräämisoikeuden korostaminen, ja laki jättääkin valtuuttajalle varsin laajat mahdollisuudet määrätä valtuutuksen sisällöstä. Tästä näkökulmasta on jossain määrin yllättävää, että mietinnössä on ylipäätään asetettu kysymykseksi, voiko valtuuttaja valtuuttaa edustajansa myös terveystietojen käsittelyyn, sillä tällaiselle menettelylle ei vaikuta olevan estettä edes nykyisen sääntelyn valossa. Ajatus valtuutuksen sisällön rajaamisesta tältä osin näyttäytyy ongelmallisena ja osin paternalistisena suhteessa instituution peruslähtökohtiin.

Suomen muistiasiantuntijat ry kannattaa Anna Mäki-Petäjä-Leinosen mainitsemaa kehittämisehdotusta: edunvalvontavaltuutuksen erityisluonnetta korostava lähestymistapa mahdollistaisi paremmin sen, että valtuutetun toimivalta, myös digitaalisissa asioissa, rakennettaisiin

johdonmukaisesti valtuuttajan tahdon varaan eikä ensisijaisesti erityissääntelyn tai suostumuslogiikan kautta.

Suomen muistiasiantuntijat ry on samaa mieltä Anna Mäki-Petäjä-Leinosen kanssa siitä, että edunvalvontavaltuutuksen jatkokehittäminen on välttämätöntä, jos katsotaan, että nykyinen sääntely ei käytännössä riitä turvaamaan valtuutetun mahdollisuuksia hoitaa asioita esimerkiksi digitaalisissa palveluissa.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen, esimerkiksi jaksoon 2.3 (eräät perinnöstä luopumista koskevat tilanteet)?

Suomen muistiasiantuntijat ry on samaa mieltä Omaishoitajaliitto ry:n kanssa, että ikääntyvässä ja digitalisoituvassa yhteiskunnassa tarve läheisten avulle ja puolesta-asioinnille on kasvava ilmiö. Pidämme myös sähköisen puolesta asioinnin helpottamista tärkeänä ja kannatettavana, yksityisyydensuojan ja itsemääräämisoikeuden reunaehdot huomioiden. Sääntelyssä tulee samanaikaisesti turvata tukea tarvitsevan henkilön itsemääräämisoikeus sekä mahdollistaa arjen sujuva asioiden hoitaminen.

On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että jatkossakin on ihmisiä, jotka eivät ole varautuneet tulevaisuuteen oikeudellisin ennakkoinnin keinoin. Myös näissä tilanteissa toisen puolesta asioinnin tulisi olla mahdollisimman sujuvaa. Esimerkiksi pelkästään hyvä ja toimiva lainsäädäntö ei riitä, mikäli valtakirjat, hakemusasiakirjat ja/tai muu oikeudellinen ennakointi on toteutettu puutteellisesti. Resursseja tarvitaan tiedottamiseen, neuvontaan ja viestintään. On tärkeää turvata sekä viranomaisviestintä että muu matalan kynnyksen tuki asiakkaille ja omaisille. Myös kasvava joukko yksinäisiä ihmisiä, joilla ei välttämättä ole ollenkaan läheisverkostoa, tulisi huomioida.

Suomen muistiasiantuntijat ry katsoo Anna Mäki-Petäjä-Leinosen tavoin, että mietinnössä esitetyt ehdotukset ovat kokonaisuutena kannatettavia. Ehdotukset edellyttäisivät kuitenkin vielä jatkotyöstämistä, jotta sääntelyratkaisut muodostuisivat mahdollisimman toimiviksi ja johdonmukaisiksi vajaakykyisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Anthoni Tom
Suomen muistiasiantuntijat ry